

Pri tako velikem delu, ki mora računati na mednarodno raznojezično publiko, tudi jezikovno vprašanje ni brez pomena. Sklenjeno je bilo že na mednarodnih zborovanjih, da bodo, najbrž pričeni s četrtem zvezkom, angleški in francoski članki izhajali v izvirnem besedilu, uvrščeni bodo pa pod ustrezno geslo v nemškem jeziku.

Vkljub nekaterim manjšim pomanjkljivostim pozdravljamo nadaljevanje asiriološkega realnega leksikona. Želimo samo, da bi mogel hitreje izhajati. Gre za tako temeljno delo, da ga nobena količaja pomembna zgodovinska knjižnica ne bi smela pogrešati.

V. Korošec

Johannes Friedrich, Die hethitischen Gesetze. Transkription, Übersetzung, sprachliche Erläuterungen und vollständiges Wörterverzeichnis. Documenta et Monumenta Orientis Antiqui. Vol. septimum. Leiden. E. H. Brill 1959, 4°, X + 155 strani.

Približno 200 določb hetitske pravne zbirke je ohranjenih v delnih prepisih na glinastih ploščicah, ki jih v letih 1906-07 izkopal Hugo Winckler blizu turške vasi Boghazköi (sedaj Boghazkale). V avtografski (klinopisni) izdaji jih je leta 1921 objavil Bedrich Hrozný, ki je bil leta 1915 dognal, da je bila hetitsčina indoevropski jezik. Že leta 1922 sta bila objavljena kar dva prevoda nove pravne zbirke. Heinrich Zimmern, asiriolog v Leipzigu in dr. Johannes Friedrich, takrat mlad gimnazijski profesor, sta v zbirki *Der Alte Orient* objavila nemški prevod kot »Hethitische Gesetze aus dem Staatsarchiv von Boghazköi (um 1300 v. Chr.)«, v Parizu pa je Hrozný objavil »Code hittite provenant de l'Asie Mineure (vers 1350 av. J. C.)« ob enem s transkripcijo in fotografskimi posnetki plošč.

V naslednjih 37 letih je bilo objavljenih več novih fragmentov, zbirka je bila mnogokrat prevedena: tako so jo iz izvirnega besedila prevedli zlasti: A. Walther leta 1931, A. Goetze leta 1950, E. Neufeld leta 1951 v angleščino, Neufeld tudi v hebrejščino; J. Holt v danščino leta 1951; J. M. Dunajevskaja leta 1952 v ruščino. Pogrešali pa smo celotne nove transkripcije, ki bi upoštevala vse nove poznejše fragmente, kakor prevoda, ki bi ustrezal sedanjemu stanju poznanja hetitskega jezika. Zato je bila zelo srečna misel, da je orientalistična založba E. J. Brill v Leidenu poverila prof. J. Friedrichu (Berlin) nalogo, da je priredil za zbirko *Documenta et Monumenta Orientis Antiqui* kot 7. zvezek novo monumentalno edicijo hetitske pravne zbirke ob enem s transkripcijo besedila. J. Friedrich je bil za to delo najbolj poklican, ker je ob raznih prilikah z večjimi ali manjšimi prispevki mnogo prispeval k jezikovnemu razumevanju posameznih določb. Filološko mu je pri tem pomagalo to, da je leta 1952 objavil doslej najboljši hetitski slovar (*Hethitisches Wörterbuch*), h kateremu je že leta 1957 izdal prvi sešitek dodatkov (42 str.).

Prevod hetitske pravne zbirke je precej težaven. O njenem nastanku ni nobenih poročil. Ali je bil to zakon, izdan od hetitskega vladarja in pozneje večkrat revidiran? Ali pa je bila morda samo zbirka razsodb — tega mnenja je J. Friedrich (str. 1), ali pa gre morda za pravno knjigo za zbirko, ki si jo je priredil kak prizadeven zasebnik? Besedilo ni popolnoma enotno, variante kažejo na to, da je bilo večkrat redigirano. Ohranjeno je na dveh ploščah, za kateri razen vsebinskih razlogov ni nobenega dokaza, da sta sestavljali isto pravno zbirko. Po sistematiki in vsebini celo sklepamo, da nista nastali istočasno. Kratka pravna pravila so pogosto težko razumljiva, ker popolnoma manjka zasebnih listin, ki bi kazale, kako so stranke določeno pravno pravilo v praksi uporabljale; vrh tega naletimo v posameznih določbah na neznane besede, ki se drugod ne pojavljajo.

Hrozný šteje v svojem prevodu določbe neprekinjeno naprej, prva plošča ima §§ 1—100, druga §§ 101—200 B (z več vrzeli). J. Friedrich pa šteje — kakor je to storil že v prvi izdaji leta 1922 — vsako ploščo zase. Stvarno je to gotovo točnejše, za citiranje pa se mi zdi Hroznýjevo štetje bolj pripravno, zlasti ker je že udomačeno.

J. Friedrich podaja v uvodu najprej izčrpen pregled edicij virov za prvo in za drugo ploščo (str. 1—4). Na podrobnih tabelah navaja, v katerih izmed 26 prepisov prve in 33 prepisov druge plošče so posamezne določbe ohranjene (5—15). Nato objavlja (86—87) zapored na levi strani transkripcijo, na desni strani prevod, pod črto pa variante besedila pravne zbirke. Sledi jezikovni komentar (88—115), ki ga je avtor precej — morda skoraj preveč — skržil, sklicevaje se na svoj hetitski slovar (prim. str. VII). Ob koncu je avtor dodal popoln seznam besed in vseh njihovih oblik, uporabljenih v posameznih določbah (str. 116—155).

Kratek seznam (str. 155) nas seznani z najvažnejšimi novostmi v slovniškem in stvarnem pogledu, ki jih novi prevod in njegov komentar prinašata.

Najnovejša J. Friedrichova dovršena izdaja hetitske pravne zbirke je nedvomno izrednega pomena za proučevanje najstarejšega indoevropskega pravnega spomenika. Filologu in pravnemu zgodovinarju bo z njo nadaljnje raziskovanje znatno olajšano.

V. Korošec

Anna Sadurska, *Inscriptions latines et monuments funéraires romains au Musée national de Varsovie*. Varsovie: Auctarium Meandream, vol. IV, 1953, p. 137, tab. XLVI.

V knjižici so zbrani vsi latinski napisi, ki jih hrani Narodni muzej v Varšavi, kamor so prispeli v glavnem iz zasebnih zbirk v poljskih gradovih, deloma kot darila. Doslej pretežno še niso bili objavljeni ali vsaj ne dovolj poznani in dostopni. Večinoma izvirajo iz Italije oziroma celo iz območja Rima samega.

Opisni del kaže na vsaki strani izredno skrbnost, natančnost avtorja, ki se trudi sleherni spomenik osvetliti s tekstokritičnega stališča, ga epigrafsko komentirati in povsod, kjer nudi spomenik le majhno oporo, analizirati tudi umetnostnozgodovinske, celo tehnične (kamnoseške) probleme. Zaradi svoje natančnosti, ki v epigrafski literaturi v tem smislu ni več v navadi, ker so v glavnem vse malenkosti in vsa opisna zaporedja že tako rekoč iz stoletne izkušnje in po neki tihi kodifikaciji v vodilnih publikacijah in šolah do potankosti določena — je knjiga izredno primerna kot vzoren učbenik, ki seznani mladega epigrafika z osnovno tehniko, zaporedjem analiz, s členitvijo lemme in ustreznim izrazoslovjem. Knjižici ni mogoče očitati pomanjkljivosti, kvečjemu to, da ne upošteva in da nima pregleda nad moderno pa tudi polpreteklo literaturo, za kar pa je avtor v podnaslovu k bibliografiji sam podal tehten vzrok.

Naslednje pripombe bi spadale v bistvu bolj na listek med errata-corrige kot pa na rovaš pisca.

Sistem oklepajev, ki je splošno sprejet in uporabljan, dovoljuje danes izražanje skoraj vseh malenkosti, predvsem tudi nepravilnosti teksta; avtor ga ne uporablja dosledno, in če bi ga, bi transkripcije v majuskulah — spričo dobrih fotografij — lahko odpadle. N. 11: Vrstična širina se ne da izračunati z gotovostjo, zato tudi ne dopolnila, vsekakor pa spada v v. 2 *vibius fecit*. N. 18: Gentile prejkone *Orfanius*. Spomenik objavlja že CIL VI 18738, cf. Vidman-Zgusta, LF 1954, 213—218, ter FA IX, 1954, 4597. N. 34, v. 10: *prav aedic(u)la(m)*, odvisno od fecit v. 1, ne pa *aedic(u)la* (nom.). N. 38, v. 1—2: *Ailio Getullo o(bito)*, ne pa *Ailio Getulio o(ptimo)*. N. 39: Imena oseb pa tudi pričeska bi prej kazali, da spada kamen v obrat med 2. in 3. stoletjem kot pa v dobo 240—255. *Aurelius Teres* ni mož Hermione, pač pa Aelije Antonine, hkrati pa tudi ni oče Hermione, ona je prejkone nezakonska. N. 48, v. 2: Mislim, da predpostavka A. Sadurske *Fraudali d dito* ni utemeljena niti potrebna, zakaj ne *Fraudali Liddito*? N. 51, v. 6, se mora v transkripciji glasiti *pont(ifici) max(imo) trib(unitia) pot(estate)*. Kot zanimivost naj omenim na koncu še nagrobnik n. 41, latinski tekst pisan v grški abecedi.

J. Šašel